

ДАЙТЕ
ПРОЧИТАТИ
БАТЬКАМ!

ЗАТРИМКИ МОВЛЕННЯ МОГЛО Б НЕ БУТИ!

*Оксана ЛАВРИНЕНКО,
директор, учитель-логопед,
дитячий навчальний центр і садок "Кудрявський", м. Київ*

Нині багато дітей пізно починають говорити, мають різні порушення мовлення, труднощі у спілкуванні. Як запобігти цим проблемам? Що під силу зробити батькам, аби їхня дитина заговорила вчасно і правильно? А як у жодному разі діяти не слід? У цій статті ви знайдете прості поради на щодень, яких варто дотримуватися матусям, татусям і всім близьким малят.

Досить актуальна сьогодні проблема: дитині два-три роки, а вона ще не почала говорити! Схвильовані батьки звертаються до логопеда, і нерідко під час консультації виявляється, що труднощі могло б і не бути, якби тато й мама вчасно почали дбати про розвиток мовлення синочка чи доні. "Вчасно" означає з перших днів життя малюка.

Немовлячий і ранній вік — сенситивний період для успішного оволодіння мовленням. Доречно буде згадати тут про "госпітальний синдром" у дітей, які в перші місяці свого життя мали все необхідне для життєдіяльності, крім зацікавленої уваги, любові та особистісного спілкування з дорослим. У таких дітей діагностували затримку мовленнєвого та психоемоційного розвитку, довготривалу й часто незворотну. Люди з цим синдромом уже ніколи не могли повною мірою опанувати рідну мову, оскільки той органічний процес, який відбувається в ранньому віці, потім змодельовувати вже неможливо.

Поки малюк біологічно не може обходитися без дорослого, він слухає і сприймає маму, тата, бабусю, дідуся всіма органами чуттів весь час, поки не спить.

"Він же нічого не розуміє! Який сенс із ним розмовляти, спілкуватися?" — інколи дивуються

батьки. Але важливою інформацією для немовляти є спочатку навіть не зміст мовлення, а інтонації голосу близької людини, подих, тепло її тіла, запах, биття матусиного серця, усмішка, зміна положення тіла у просторі, коли дитина на руках, та звуки рідної мови. Крім того, що під час спілкування дитина отримує інформацію, якої гостро потребує, вона відчуває: "Я в безпеці: мене нагодують, про мене подбають, мене захистять".

ГОВОРИТИ, ГОВОРИТИ І ЗНОВУ ГОВОРИТИ

Починаючи з пологового будинку, необхідно розмовляти з малям, наспівувати щось, коли воно не спить. Коли дитя вже тримає голову, варто якомога частіше носити його у вертикальному положенні, **показувати і називати одні й ті самі предмети, живих істот.** ("Це — тато. Хто це? Це — тато. Тато прийшов з роботи. Це — годинник, бум-бум годинник. Це — киця Мурка. Киця каже: "Няв-няв". Де киця? Ось наша киця. Кс-кс-кс, кицю! Киця няв-няв...").

Повторюйте відомі маляті варіанти, додавайте нові. Стежте за поведінкою, реакціями дитини, її поглядом, спиняйтеся — озвучуйте те, що її зацікавило. Завважмо: факт повторюваності, звичності відіграє особливу роль. Сьогодні, скажімо, пальчикові ігри синочка не зацікавили, а згодом, ставши звичними, будуть його улюбленою забавою! Головне — розуміти: якщо дитина не зацікавилася чимось сьогодні, це не означає, що вже й не зацікавиться ніколи.

На прогулянці слід показувати й називати все, що трапляється вам дорогою (кожну кицьку-собачку, кожного голуба-горобчика: "Пташечка полетіла, полетіла...").

Весь вільний час використовуйте для спілкування з малюком, не шкодуйте сил, не лінуйтесь.

Приспівуйте, “щебечіть”, розмовляйте ніжно, але досить голосно, чітко, правильно вимовляючи слова. Під час годування, вдягання–роздягання (“Дай ніжку, я тобі штанці вдягну”; “Дай ручку, зніму кофтинку!”), умивання–купання (“Водичко, водичко, вмий моє личко!”), вкладання–піднімання **озвучуйте всі свої та дитячі дії, декламуйте рядочки віршиків**, закладаючи алгоритм рідної мови. (“Ра-ра-ра, на прогулянку пора”, “Ай-ай-ай, швидше тата зустрічай!”, “Лю-лю-лю, а я мамочку (братика...) люблю”).

Діти охоче слухають одне й те саме, це допомагає їм краще сприймати почуте. Недарма у народній педагогіці використовуються казки з повторами (“Котиться, котиться... а назустріч йому...”; “Бігла через місточок...”; “Несе мене лиска...”). Це ж готові посібники для відпрацювання всіх компонентів рідної мови!

Саме в ранньому віці найшвидше розвивається мозок дитини — ті його ділянки, що відповідають за мовлення, абстрактне мислення.

Треба постійно насичувати мовленнєво-психологічний простір навколо малюка, забезпечувати його “занурення” у мовленнєве середовище, пробуджуючи цим відповідні ділянки мозку, сприяти їхньому розвитку.

Якщо не діяти так, ризик того, що ваша дитина вчасно не заговорить, досить великий.

Нагадаємо також і про ефект дзеркальних нейронів (під час споглядання певної дії у мозку малюка активізуються ті самі нейрони, що й у того, хто цю дію виконує). Тож показуйте й озвучуйте все без кінця! І тоді вже у віці 6–9–10 місяців малюк стане для вас вдячним співрозмовником. Вирозмовлюючи обличчя, очей, вигуками він спонукатиме вас до взаємодії, бесіди, навчання тощо.

КОЛЕКЦІОНУЄМО СПІЛЬНІ ВРАЖЕННЯ

Радимо батькам свідомо збирати, колекціонувати разом з дитиною враження від відвідин зоопарку, зоомагазину, поїздки до родичів, на море. Наголошуємо: всі ці враження слід озвучувати.

Робіть фото- і відеозйомку, потім переглядайте і обговорюйте їх із сином чи донькою, змінюючи форму та обсяг бесіди відповідно до віку й загального розвитку дитини (“Пам’ятаєш? Це — море. А це ти шукаєш черепашки... Молодець, не боїшся хвилі. А ось тато тобі краба показує. Обережно: цей краб-неборак як ущипне, то буде знак!”).

Відтворюючи ці враження у різні способи (“Пам’ятаєш, як ми...”, або “Ми татусеві зараз розкажемо, де ми були, що бачили”), у фото, відео, а краще у власних малюнках, ви закріплюєте знання дітей, використовуєте їх для навчання.

Прогулянка — це також ланцюжок вражень (“Куди підемо, сину, — дивитися, як працює трактор, чи годувати качечок?”). Похід на ринок, у гості, на дачу, на озеро, річку, на море, поїздка у трамвайчику — які безцінні джерела нових вражень, спогадів, теми для обговорень, повторень!

Завважмо: побутові явища, побачені дитиною, але не названі, не озвучені, не “оживлені” словом, проходять повз її свідомість, не затримуються в пам’яті, миготять, як пейзажі за вікном швидкого потяга. А якщо показати малюкові певне явище кілька разів, пояснити, співвіднести з іншими явищами, це розширить коло його уявлень, збагатить словниковий запас, пробудить інтерес до навколишнього світу, до слова, до мови й мовлення, сприятиме розвитку допитливості та інтелекту.

Завдяки вашій повсякденній праці з дитиною вона з часом сама почне помічати цікаве довкола, на все звертатиме увагу, навчиться аналізувати почуте, намагатиметься пояснити спостережуване, запрошуватиме до обговорення й вас. А поки що для цієї роботи зовсім не обов’язково виділяти спеціальний час. Тільки залишилися вдвох — розпочинайте спільну діяльність під гаслом “Нумо спостерігати!”.

СЦЕНІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ МАМИ І ТАТА

Розмовляючи з дитиною, дивіться їй в обличчя, ловіть її погляд, умикайте власне “сценічне мовлення”: чітко артикулюйте приголосні, добре відкривайте рот, вимовляючи голосні, все промовляйте голосно та виразно. Тримайте малюнок, новий предмет чи іграшку біля свого рота (збоку), на явище, яке озвучуєте, показуйте пальчиком або рукою (ручкою дитини).

Спілкуючись із малюком, закінчення слів у реченнях та приєднання промовляйте з притиском, трішки утрируючи. Цей нехитрий прийом сприятиме успішному засвоєнню дитиною граматичної структури мовлення.

Використовуйте **ігри-забавлянки**: “Ку-ку! Де ти є?”, “Баран, баран — буц!”; “Іде коза рогата...”, “Їхали ми, їхали”, “Чук, чук, чуки-чук, наловив дід щук, а бабуся окулців — годувати молодців”, “Сорока-ворона кашку варила...”, “Дощику, дощику, припусти”, “Дощику, перестань!”, “Ладусі-ладусі!”, “Привіт — бувай!”, “Пожаліємо песика” (іграшкливо-го, звісно), “Насваримося пальчиком: ну-ну, песику (котику, слонику тощо)!”; “Понюхаємо, як квіточка пахне!”. Цікаві варіанти ігор подані у книзі В. Тищенко, Ю. Рібцун “Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до п’яти років”.

Не лінуйтеся розігрувати вистави **“театру одного актора”**, і згодом матимете задоволення вести діалог з власною дитиною.

ДОМАШНІ ЗАНЯТТЯ

Заняття — це зовсім не обов’язково сидіння за столом з посібниками та зразкова поведінка. Жодного академізму!

Заняття — це ваше спілкування з малюком, веселі вправи, що непомітно влітаються у повсякденне життя.

Тримаючи сина чи донечку на колінах, гортайте книжечку, наспівним голосом озвучуючи те, на що або на кого показуєте пальчиком (або те, на кого або на що дивиться маля). Ілюстрації в книжці мають бути великими, яскравими, реалістичними, із зображеннями дітей, дорослих, домашніх тварин, персонажів улюблених казок.

Попервах краще не читати текст із книжки, а вживати знайомі малюкові слова та вирази, описуючи зображення — елементарно адаптувати текст. (“Це — курка. Курка промовляє: «Ко-ко-ко!». Це — киця. Киця нявчить: «Няв-няв!». Хто це? Це — собачка... Як собачка голос подає? Собачка каже: «Гав!». Що собачка хоче? Собачка хоче со-сис-ку!”).

Працюючи з картинками, іграшками, свідомо **співвідносьте короткі й довгі назви**: бик — кро-ко-дил; вовк — но-со-ріг, лев — кен-гу-ру. Рекомендуємо вживати довгі слова: зай-че-нят-ко, ко-ше-нят-ко, пта-ше-нят-ко, са-мо-скид, промовляючи їх повільно, по складах, “смакуючи”. Не наполягайте, щоб дитина повторювала за вами — вона зробить це сама, коли “дозріє”.

Щоб малюк успішно опанував **структуру слів**, звуконаповнення, можна стукати кулачком, плескати у долоні, відгинати пальчики з кулачка, по одному на кожен склад, стрибати, як зайчик, на місці та вперед, змахувати руками, як птах крилами, промовляючи слово по складах: ви (стриб) - шень (стриб) - ки (стриб), або цілувати після кожного складу пальчики дитяти: ме (цьом!) - те (цьом!) - лик (цьом!).

Промовляючи таким чином окремі, нові для дитини, складні слова та співвідносячи їх з картинкою — предметом, явищем, — ви закладаєте у мозок малюка алгоритм мовлення. Настане час, і син чи донька сам (сама) легко промовить по складах: *екс-ка-ва-тор, гу-се-нят-ко!*

Малеча любить рух, дії, події, “екшн”, тож **активно поповнюйте запас дієслів**. Пов’яжіть дієслова з приємними, радісними відчуттями, відгри, рухів, дій, різних занять: *малюватиму, стрибатиму, гратиму...*

Засвоїти дієслова допомагають пальчикові, рухливі ігри, які супроводжуються словами, співом, речитативом, міні-драматизації (“Ми руки піднімаємо, ми руки опускаємо”, “Тягнуть, тягнуть... Витягнути не можуть!”), хороводи з промовлянням текстів та пісеньок. Усе це — **логоритміка**, надзвичайно корисна для стимулювання мовлення. (“Хоровод ми поведемо, жовте листячко зберемо”; “На горі ростуть дуби, під дубами — гриби”; “Дружно кошки ми візьмемо, урожай збирати підемо”). Згодом ці види взаємодії з дорослим (а потім з друзями) стануть для дитини улюбленими.

Уживаючи **прикметники**, емоційно їх забарвлюйте: *гарнесенький, малесенький, червоненький, величезний*.

Варто спонукати дитину активно **вживати займенники** в першій особі: *я, мені, мене, моє* — за допомогою простих запитань: “Хто зі мною піде на прогулянку?”, “Кому дати яблучко?”, “Кого я обійму?”, “Кого по-хва-ли-ли?”.

Щоб дитина навчилася правильно **промовляти звуки**, з 3–5 місяців (і в рік, і у два не пізно) варто, бавлячись із нею, стукати язиком за верхніми зубами: *д-д-д*, показувати вправи для язичка “*Конячка цокає*”, “*Сердитий індик белькоче: бл-бл-бл*”, імітувати рухи язичка котика, коли він злизує сметанку, дмухати на губи, а може, й на язик, щоб вони тремтіли і видавали кумедні звуки.

Згодом це вже буде “Казка про веселий язичок” або вправи-забавлянки: як поні цокає; як песик водичку п’є; як зайчик лапками по барабану

стукає: д-д-д. Так у грі **розвиватимуться м'язи язика маляти.**

Оживлюючи іграшки, предмети, малюнки, розмовляючи замість них та з ними, застосовуємо елементи **казкотерапії.**

Малюємо (як уміємо) разом з дитиною, **ліпимо, клеїмо**, все озвучуючи та коментуючи, "смачно" промовляючи слова ("Намалюємо метелика: крильця, тулуб, вусики. О, який красень! І полетів, полетів... На квіточку хоче сісти. Де квіточка? Малюємо квіточку...").

Не упустіть чудової нагоди збагатити словник маляти новими для нього словами або закріпити вже відомі, намалювавши щось на прибережному пісочку або на першому сніжку.

Буває, мама демонструє логопедові складну конструкцію, яку разом з дитиною склала з мозаїки. Здавалося б, чудово, чи не так? Але ж працювали, виявляється, мовчки! І тут укотре повторюємо: для розвитку мовлення дуже важливо, щоб співпраця супроводжувалася жвавим спілкуванням, озвученням процесу.

Важливо, щоб таку роботу проводили **не лише батьки, а й інші близькі — дідусі, бабусі.** Навіть якщо вони рідко бачаться з малям, можуть зробити зустрічі з ним змістовними, радісними. Таке спілкування — безцінний внесок у становлення мовлення, особистості малечі.

Поки дитина не почала розмовляти, **не слід залишати її сам на сам з комп'ютером, телевізором.** Не варто тішитись тим, що малий сам тихенько чимось займається. Це — змарнований для розвитку мовлення час.

СПІЛКУВАННЯ З ОДНОЛІТКАМИ

Психологи вважають: майже до трьох років діти особливо не потребують взаємодії з однолітками, віддаючи перевагу спілкуванню з дорослими. Мудра природа в цей відповідальний час не дає малюкові розпорошувати увагу на непродуктивні дії (небагато чого може навчитися малюк від однолітка).

Правильно роблять мами, які озвучують "взаємодії" малюків, збагачуючи тим самим і мовлення своєї дитини, і її соціальний досвід. (*"Дай Марійці лопатку, а вона тобі дасть формочку. Грайтеся разом, так цікавіше"*).

Бажано знайомитися з іншими дітками на прогулянках, а потім згадувати про них у розмові зі своєю дитиною або розповідати про це вдома близьким. (*"Сьогодні Антон із Софійкою малювали крейдою ведмедика на доріжці"; "На прогулянці Сашко ліпив сніговика із сестричкою Лізою"; "Сусідка Марійка гралася зі своїм песиком Гавчиком!"*).

ВІСІМ «НЕ» ДЛЯ БАТЬКІВ

- ❶ **Не** "сюсюкайте" з малюком.
- ❷ **Не** вимагайте: *"Назви правильно, бо не дам (чогось), поки не назвеш"*.
- ❸ **Не** залякуйте дитину: *"Ось тато приїде, я йому розповім"*; *"Почекай, підеш до садочка..."*.
- ❹ **Не** тисніть на сина чи доню.
- ❺ **Не** показуйте свого незадоволення, не закарбовуйте своїми бідканнями у свідомості дитини негатив.
- ❻ **Не** позбавляйте малюка своєї уваги, виправдовуючись тим, що підштовхуєте його до самостійності: *"Сам грайся, ти вже дорослий"*.
- ❼ **Не** перекривлюйте, не дражніть, не кепкуйте з недосконалого мовлення дитини, не критикуйте, а заохочуйте найменші його прояви!
- ❽ **Не** робіть розвиток мовлення територією протистояння, тиску, диктату, щоб запобігти опору, негативізму, неврозу.

Коментуємо дії дітей схвально, згадуємо то-варишів по грі: *"Дмитрик — славний хлопчик, уміє з дітьми гратися. Діма сьогодні гуляв з мамою. У нього нова машинка"*. Озвучуємо тільки приємні моменти спілкування: *"Миколка дав нам покататися на самокаті, а він тим часом грався нашим самоскидом. Зоя — така мила дівчинка, готувала кашу і дітей пригощала. Наш Тарасик сьогодні катався з гірки. Було дуже весело"*. Варто підтримувати позитивний досвід спілкування свого малюка з однолітками: *"Наш Олексик любить гратися з дітками, не свариться, ділиться своїми іграшками"*. На цьому етапі такі твердження можуть бути видаванням бажаного за дійсне і працюватимуть як навіювання.

І НАСАМКІНЕЦЬ

Якщо ви дотримуєтеся всіх зазначених порад, а ваша дитина у 2–3 роки так і не почала розмовляти, варто **звернутися до фахівців**: отоларинголога (перевірити слух), невролога (провести об'єктивне обстеження ділянок мозку, що відповідають за мовлення, з'ясувати, чи дозріли вони), логопеда.

Процес розвитку мовлення інколи розтягується в часі (не варто панікувати, головне — позитивна динаміка), а інколи — майже у вигляді інсайту — дуже швидко досягає успіху.

Поки дитина маленька, у вирі буденних клопотів її рідні забувають або не усвідомлюють, що труднощі, втома, брак часу — це тимчасові явища, а от від того, що ми вкладаємо в дитину в цей особливий період, залежить і її, й наше майбутнє. ■

1